

ԸՆԴ ՀԱՅԱՍՏԱՆ ՌՈՒՄԻՈՑ

(Տես հատ. Ծ. յ' էջ 482)

Ժ

Մեր կարաւանը. — Լիսակորսքի ձորահովիտ. — Պարսիկ իշխանին քով ընդունելոյն. — Կազային չոր. — Մոռաք ի Զեանկէզոր. — Անցք ընդ Աքարդոն-չայ:

17 մայիս. — Անվերջանալի վիճաբանութիւններէ և յապաղմանէ վերջը՝ ուր ուրեմն կարաւանն իսկ շարժի տեղէն, առաւան եօթներորդ ժամուն: Վեց բեռնաբարձ և չորս հեծնելու ձիերէ բաղկացած է այն. հետերն իսկ առած ենք վեց հայ կարաւանապետ. Յովհաննէս թարգման և Լեւոն խոհարարը. իսկ իբրեւ առաջնորդ՝ երկու թաթար ձիաւոր տուին մեզ:

Ի պահու մեկնման՝ ներկայ են վաճառափողոցի միջնորդը, իրենց գլուխ ունենալով զՄէհէմէտ Ալի, մեր արդէն ծանօթը. չուկառաց ճշմարիտ ճանճեր, որ զմեզ կը պաշարեն. մէկուն խօսք մը կ'ըսեն, անդրադարձութիւն մը ուրիշին, երիվարաց թամբի կայինները կը համրեն, բեռանց ապահովութիւնն, և թէ ի՞նչպէս ամենայն ինչ ի կարգի է: Ամուսինս անոնց ամենուն մէյմէկ կողմնացոյց գործի կ'ընծայէ, և ձեռուրնին ճակտին ու սրտերնուն վրայ դնելով հազար անգամ կը բարեկեն զմեզ և կը մեկնին: Նոյն միջոցին Յովհաննէս բարձերով կը շրտկէ իր թաթար թամբը՝ որ կրկին ծուռ տախտակներով ձեւացած է: Այս կարևոր զգուշութիւնն ալ ընելէն ետքը, Շուշիէն կ'ընենք ընդ ճանապարհ Երեւանու, որ կը հանէ ի գեղեցիկ հովտաձորն Սարազլու, ուր յամարան կը բնակին թափառական ճատը:

Երեւան տանող գեղեցիկ ճանապարհը՝ կտրուած ժայռի մը բարձանց վրայէն կ'անցնի, և կ'ընթանայ ընդ գահալէժ երկայնութիւն, ուր ջուրք՝ ամէն տեղ պղտի ջրվէժներ կը ձեւացնեն: Առաջին կայարանն իսկ հասնելու պիտի չանագանենք. վասն զի զկայ պիտի առնուիք ի Լիսակորսք, ուր իշխան Ռիզաղուի

Միւրդա ամարուան պրօսատեղի մի ունի, ու մեզմէ խօսք առնելով օր մը ու գիշեր հոն անցընելու, ծառայներով կանուխ Շուշիէն մեկնեցաւ զմեզ ընդունելու:

Ականակիտ աղբիւրի մը քով քիչ մը հանգչելէն ետքը, ուրախութեամբ ճամբանիս կը շարունակենք, գարնանային ծաղկազարդարուած դաշտերէն. ուր առատութեամբ սփռուած են դեղին շուշանք և հիրիկք, և ամենագեղեցիկ կակաչ ծաղկունք, որոց ստիներուն հաւաքում մը կ'առնունք հետերնիս: Վերջապէս կէսօրուան մօտ կը հասնինք յամարանոց իշխանին, որ ձեռքովը ժողվուած դաշտային ծաղկանց փառաւոր փունջ մը կ'ընծայէ ինձ:

Լիսակորսք 1760 մետր բարձրութիւն ունի, Տուր-սուէ ոռոգուած հովտի մը մէջ. և որոյ վրայ կը տիրէ ապաւեր լեռան մի՝ կունտ կոչուած, ուստի տեղին անունն առած է: Հովտիս երկրաբանական կազմութիւնը օձաքարի կը պատկանի:

Նախաճաչէն ետքը՝ իշխանն ամենահաճոյ շրջագայութիւն մը ընել կու տայ մեզ՝ ջրոյն եզերքը, զոր յաճախ կը կտրենք կ'անցնինք մէջը ձգուած խճերուն վրայէն, մինչև կը հասնինք յաղբիւրակն Լիսակորսքի, ուստի կը բղխէ Սէն-Գալմիէի նմանութիւնն ունեցող կազային թթու ջուր մը: Եօթն տարի յառաջ գտաւ զայն Սարատովցի բժիշկն Լոսէֆ, քիչ ատենէ ի վեր վախճանեալ, Դեռ ըստ արժանւոյն քննուած չեն ջրոյս յատկութիւնք, որ ջրամարդ սինի ծառերով պատած ժայռէ մը կը բղխէ, և յոյժ հաճոյ է յարբումն: Ո՛րչափ ցաւալի է որ այսպիսի բնական հարստութիւնք չահագործուած չեն: Ուրիշ զանազան ակունք ալ կը բղխեն այս բնաստեղծական ու բարձրաբերձ կաղնի ծառերով զարդարուած հովտիս մէջ, և որք գժբաղդաբար յաճախ և խիստ առատութեամբ կը կտրուին: Այժմմանց որսավայր մ'էր յառաջ, բայց անտառաց ֆնջմամբ՝ այս գեղեցիկ հիւրք փախստական գնացին: Փափուկ խոտով ծածկուած մարգաց վրայ սփռուած են անմոռուկ ծաղկունք, ոսկեհատ գարնանածաղիկք և մանուշակք:

Շուշիի ճոխ ընտանեաց ամարանոց է Լիսակորսք, օդոյ մաքրութեանն և ընտիր ջրոց պատճառաւ: Սակայն այսպիսի առողջ և խաղաղ տեղ մը շնորհքով բնակավայր կամ պանդոկ մը չես գտներ. միայն իշխանին տունը կայ, և ինքն իշխանն ալ ամառատեն ընտանեօքն պարսկական ընդարձակ վրաններու մէջ կը բնակի հեռաւոր հովասուն տեղեր: Այս պատճառաւ քաղաքէն եկողներն ալ՝ վրանաց տակ կը հաստատուին բնակութեամբ. և պարապոյ ժամանակնին անցընելու համար՝ Հայք աղմկալից զուարճութեանց կու տան ինքզինքնին. թուրքք՝ աւելի ծանրաբա-

րոյք, ասիական երաժշտութեամբ և ընտանեկան շրջանակի մէջ պարուք կը զբաղին: Չափարաց կայան մ'ալ կայ ի Լիսակորպ, ենթասպայիւ և վեց հոգով բաղկացած. և ամենէն մօտաւոր գիւղն, Քալա-տէրէսի, տասուերկու հազարամետր, հեռու կը մնայ:

Արեւու մօնելէն անմիջապէս ետք՝ թանձր մշուշ մը կը պատէ ձորահովիտը: Ամառանոցին մէջ առանձնացած՝ կը խօսակցինք իշխանին հետ երկրին ու բնակչաց վրայ, և մեծապէս հետաքրքրանական տեղեկութիւններ կ'առնունք: Կը պատմէ թէ ժամանակաւ բռնած էին այդ ձորը, և վտանգի մէջ էին ճանապարհորդք և իրենց ինչք. և թէ հիմայ ամէն զգուշութիւն բանեցընելու են այն կողմերն՝ ուր դեռ եւս կենաց ապահովութեան միջոցք կրնան պակսիլ: Նոյն միջոցին՝ լեռանց կարծես անակնկալ քմա-հաճոյիւ մը մշուշը կը փարատի, աստեղք կը փայլին հաստա-տութեան վրայ, և երկինք գեղեցիկ պայծառութիւն մը կ'առ-նուն: Տանը ճակտին վրայ շինուած գոց ճեմելեաց մէջ առանձ-նացած, կը զմայլինք բնութեան պարզութեամբ, բացարձակ ու սիրելի անգործութեան մը մէջ, հեռու Եւրոպիոյ մեծ քա-ղաքաց տագնապալից ու արուեստակեալ կեանքէն:

18 մայիս. Աբանշելի գիշեր մը անցընելէն ետք՝ աղուոր օդով մը կ'արթննամ ծաղկանց ու թռչնոց երգերու մէջ. վճիռ ու մաքուր օդ մը, և Կունտ լեռին ստուերական կողմնակի ծրա-գիրը կը ներկայանայ մեզ: Կէսօրուան գէմ կը մեկնիմք ի Լի-սակորպէ և իշխանն ձիով կ'ընկերակցի մինչև ի սահմանածայրս Շուշիի և Կիրուսիի, որ Զանկէզուարի և Ղարապաղի մէջ կ'էյ-նայ: Հոն յիշաւի տրտմութեամբ կը բաժնուիմք մեր սիրելի ու պատուական ասպնջականէն, անմոռաց յիշատակն հետերնիս տանելով:

Կարաւանը թղթատարի ճանապարհով յառաջ կ'երթայ ընդ լեռանցամէջս, հանելով յԱպտուլլահ գիւղ, որ քսան վերստ հե-ռու է: Անտի վայր կ'իջնէ մինչ ի գեղեցիկ անտառն փեկոնեաց, որ կը կտրէ ճամբան: Ուրախութեամբ կը ձիավարենք, հաճո-յիւք նորարողը ծաղկանց գարնայնոյ, գեղեցիկ և մենուկ լե-ռանց: Ապտուլլահի կայարանն որ կը հասնինք, (1250 մետր) նոճիք նորէն կը սկսին երևնալ. բուսականութիւնն աւելի յառա-ջացած է, և մինչ ի Լիսակորպ ծառք դեռ եւս նոր ծլած են, հոս բոլորովին ծաղկալիցք: Ապտուլլահէն կ'ուզենք մինչ ի Սօ-վուք քչել առաջ երթալ, որ տառուիւրեք հազարամետր հեռի է. բայց առաջնորդք և նոյն իսկ չափաք կը միաբանին համոզել զմեզ՝ որ նոյն օրը կանկ առնունք, որովհետեւ Աքարլու գետը՝ ընդ որ հարկ էր մեզ անցնիլ, բունն է յընթացս, և բեռնակիր

երիվարք կրնան ֆրասուիլ, Մենք յառաջ անցանք, միտքերնիս զնեղով գետին քով հանգչիլ, եթէ ստուգապէս անհնարին է անցնիլը:

Ամէն տեղ հրաբղիային ժայռք կ'ելլեն դիմացնիս, և բազմաթիւ հետք երկրաբանական կերպարանափոխութեանց: Եօթն հազարամետր ճամբան առաջ քշելով, կը հասնինք ի գետեզրն և կը տեսնենք ջուրը խռովեալ վիճակի մը մէջ: Չափարներէն մէկն խորութիւնն չափելով կ'ապահովցնէ թէ անցքը անվտանգ է. ուստի և մարդիկ ջուրը կը մտնեն ձիերը բռնելու, և մենք ալ անոնց ետեւէն կը շարուինք: Երեսայս մէջ առաջին անգամն է որ երիվարաւ խռովայոյզ գետի մէջէն պիտի անցնիմ: ուստի գլխոյ պտոյտ չկրելու համար աշուրներս կը գոցեմ: Առանց պատահարի ամէնքն կ'անցնին ի միւս կողմն, բաց ի բեռնաբարձ կենդանոյ մը որ կը շեղի, և չափաբ կը վազեն կը հասնին զայն վտանգէն ազատելու: Պզտի շնիկնիս անվախ գետ կը նետուի. բայց տեսնելով որ յորձանքէ կրնայ տարուիլ, կը փութայ դէպ ի ցամաքն, աղաչաւորի աչքով մեզի նայելով որ չըլլայ թէ մոռնանք, բայց չափարներէն մէկը յատկապէս գետէն կ'անցնի՝ զայն միւս կողմը փոխադրելու համար:

Շարայարեղի

Ա Ն Է Ծ Բ

(Տես յէջ 97)

Օրը տարաժամիլ սկսաւ. երեկոյեան զով քամին քաղցր կերպով կը փչէր պարտիզին ծառերուն մէջէն, ուր հրեշտակային դէմքով վայելչահասակ աղջիկ մը կը ճեմէր տխուր կերպով: Երէցփոխանին նշանած դուստրն էր գեղեցիկ աղջիկը, Մարգարիտա Մալնաշի օրիորդը՝ զանազան մտածութեանց մէջ ընկղմած, որոյ զխտացեալ սիրտը անտարակոյս չէր տանջեր զինքը, եթէ գիտնար որ երէկ ցորեկէն ետքը՝ իւր փեսայացուն փոխեց դիտաւորութիւնը:

Քիչ ատենէ անոր ամուսինը պիտի ըլլայ՝ զոր ի սրտէ չի սիրեր... Անդառնալի՝ վճիռ, գործը պէտք է կատարուի, ճար չկայ, վասն զի ծնողքը իւր մանկութենէ անոր են նուիրեր զինքը... և որ չարագոյնն է, ամէն օր պիտի հանդիպի այն զառնացեալ սրտով, երեսը գոյն չունեցող երիտասարդին